

WIM KOK:

‘HET ONTBRAK AAN EEN EFFECTIEVE CONTROLE’

Wim Kok (73), voormalig premier en minister van Financiën, is ervan overtuigd dat het kan. Nog steeds. Een Europese Unie met een gemeenschappelijke markt, één munt en een gezamenlijk economisch beleid waardoor Europa concurrerender wordt, harder groeit en welvarend blijft. “Willen we dit bereiken, dan moet de fout die gemaakt is bij de geboorte van de euro hersteld worden. En snel. Er mag geen kostbare tijd meer verloren gaan.”

tekst: Michèle de Waard | beeld: Hermien Lam

Wim Kok

Willem (Wim Kok) werd geboren in Bergambacht in 1938. Hij volgde de HBS in Gouda en studeerde aan Nyenrode. Kok was van 1973 tot 1985 voorzitter van de grootste vakcentrale NVV, later de FNV. In 1986 werd Kok lid van de Tweede Kamer voor de PvdA. Hij was minister van Financiën in het derde kabinet-Lubbers (1989-1994). In de periode tussen 1994 en 2002 was hij minister-president van Nederland. Hij leidde in die periode twee opeenvolgende ‘Paarse’ kabinetten (PvdA/VVD/D66), Kok I en Kok II. In 2003 werd hij minister van Staat. Hij was commissaris in diverse bedrijven zoals Royal Dutch Shell, TNT, KLM en ING.

De vroegere minister van Financiën (PvdA) stond op 7 februari 1992 aan de wieg van de Europese Economische en Monetaire Unie. Samen met Ruud Lubbers (CDA), die destijds premier was. De plaats van geboorte was Maastricht, waar de politieke leiders van de Europese lidstaten een verdrag ondertekenden, dat in 2002 zou leiden tot een gemeenschappelijke munt: de euro.

In Maastricht schreven de Europese leiders historie, want met die ene munt werd de integratie van Duitsland in West-Europa bezegeld. Precies zoals bondskanselier Helmut Kohl en de Franse president François Mitterrand na de val van de Berlijnse Muur in 1989 voor ogen stond. En wat symboliseerde de inbedding van de verenigde Duitse republiek meer dan het opgeven van de sterke nationale munt, de D-mark.

Twintig jaar later vechten de opvolgers van Kohl en Mitterrand, Angela Merkel en Nicolas Sarkozy, voor het

overleven van de euro. De kredietcrisis, de Griekse fraude met cijfers over de overheidsfinanciën en de explosieve schuldenlast in een aantal Europese landen hebben de tekortkomingen van de muntunie pijnlijk blootgelegd.

De vertrouwenscrisis trekt diepe sporen door het oude continent. Zeker nu vorige maand bleek dat de financiële positie van Griekenland ondanks intensieve steunprogramma's verder verslechtert. De kredietwaardigheid van prominente euroleden als Frankrijk en Oostenrijk is zelfs aangetast, omdat banken fors belegd hebben in Griekse en andere kwetsbare Europese landen.

"Als de euro valt, dan valt Europa", zei kanselier Angela Merkel in december tijdens een debat in het parlement te Berlijn. Ook de Franse president Nicolas Sarkozy zei aan het begin van het nieuwe jaar met een zorgelijk gezicht: "Als de euro wordt vernietigd, gaat heel Europa in rook op."

Het uiteenvallen van de muntunie is ook voor de Nederlandse oud-premier Wim Kok een horrorscenario. "Hoe komt Europa uit deze diepe vertrouwenscrisis? Dat is de cruciale vraag waarom het draait", zegt Kok tijdens een gesprek in het Amsterdamse Hilton hotel over de euro.

De voormalige bewindsman heeft zich sinds kort bij het groeiende aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) gevoegd. In zijn nieuwe kantoor hapert alleen nog de verwarming.

Volgens Kok zijn de drijfveren die ten grondslag liggen aan de Economische en Monetaire Unie actueler dan ooit, gezien de verschuivende economische machtsverhoudingen in de wereld. Een economisch sterk Europa

"Een sterk Europa is veel beter opgewassen tegen de concurrentie uit andere delen van de wereld"

is vanzelfsprekend beter opgewassen tegen de snel groeiende economische landen in Azië en Latijns-Amerika. De Europese politieke leiders moeten snel verregaande maatregelen nemen die nodig zijn om de stabiliteit van de euro te verzekeren, zodat het vertrouwen in de muntunie kan herstellen. Want het europact vertoont al vanaf de oprichting een structurele onbalans, zegt Kok, die voor een ieder duidelijk waarneembaar was.

Waarom hebben politieke leiders de monetaire unie met die geboortefout dan toch doorgezet?

"Een Europese muntunie was een belangrijke stap voorwaarts, waar de politiek zich eind jaren tachtig sterk voor maakte. Europa had in die jaren een vrij ernstige en existentiële crisis achter de rug. Er was een internationale recessie uitgebroken, die met hoge werkloosheid gepaard ging, ook in Nederland. De rest van de wereld sprak over

Eurosclerose en zag weinig toekomstperspectief voor Europa.

Als reactie daarop lanceerde Jacques Delors, de Franse voorzitter van de Europese Commissie, een initiatief voor een gemeenschappelijke Europese markt. Als diensten, producten en kapitaalgoederen vrij verhandeld werden, zou dat Europa veel efficiencywinst opleveren.

In die atmosfeer ontstond er weer groei, werkgelegenheid en welvaart. Europa herwon zijn zelfvertrouwen. Dat succes had een vervolg nodig, vond Delors. Op die ene markt moest een vervolg komen met één munt. Dat was het idee, maar niemand wist toen nog precies hoe. Wel deelde iedereen de overtuiging dat het europroject onomkeerbaar moest zijn."

Maar politici gaven daarvoor te weinig garanties?

"Daarover bestonden verschillende opvattingen. Er was grote behoefte aan duidelijkheid over een politiek Europa. Nederland heeft destijds als voorzitter van de Europese raad voor regeringsleiders in 1991 een uitgewerkt plan voor een geïntegreerd Europa op tafel gelegd met een monetaire en een politieke unie. Invoering van één munt vereist een gezamenlijk politiek-economisch beleid.

Maar dat ging de meeste EU-landen veel te ver. Ook Duitsland en Frankrijk. Op 30 september leed het Nederlandse voorstel schipbreuk, de Zwarte Maandag. Er was geen politieke bereidheid tot een gemeenschappelijk Europees economisch en fiscaal beleid. De hoofdsteden wilden zelf blijven beslissen."

Dat is nog steeds de weeffout van de euro?

"Ja. Één munt moet uiteindelijk één minister van Financiën hebben die staat voor een gemeenschappelijk Europees beleid. Daartoe was men niet bereid. Wel is uitvoerig gedebatteerd over de rol van de centrale bank. Duitsland en Nederland vonden principieel dat een Europese Centrale Bank onafhankelijk van de politiek moest zijn. Iets wat door vrijwel alle landen, onder aanvoering van Frankrijk, werd betwist.

Ook is de nodige aandacht besteed aan de spelregels om aan de euro te mogen meedoen: het begrotingstekort mocht niet hoger dan 3 procent zijn, schulden niet meer dan 60 procent van het bbp bedragen en de inflatie moest beperkt zijn. Deze afspraken werden in 1997 vastgelegd in het Stabiliteits- en Groeipact, dat de regeringsleiders in Amsterdam opstelden. Ongeacht hoeveel landen hieraan voldeden, het stond vast dat de euro uiterlijk in 1999 zou worden ingevoerd."

Controle op de spelregels

Werden die spelregels wel serieus genomen?

"Het feit dat we die criteria hadden vastgelegd, had een heilzame werking op het gedrag van alle lidstaten. Ook voor mij als minister van Financiën was er een enorme drijfveer zo snel mogelijk aan de criteria te voldoen. Niet alleen omdat het van de Europese Unie

moest, maar voor komende generaties. Dat heb ik vaak in het parlement en ook binnen mijn eigen partij gezegd. Als de schuldenlast te hoog wordt, betalen komende generaties een prijs die wij hebben verzuimd te betalen.

Dat beseften ook de andere landen. Er is in die jaren een enorme bijdrage geleverd om in Europa het financieel-economische beleid op elkaar af te stemmen. Ook door de zuidelijke landen. In de loop van de jaren negentig zijn de inflatie, de schulden en begrotingstekorten in de lidstaten sterk teruggedrongen.”

Wanneer liep het spaak?

“We hebben, terugkijkend, erg veel aandacht aan de opstelling van spelregels gegeven, maar het ontbrak aan een effectieve controle op naleving van de eurocriteria.

‘De spelregels waren deugdelijk, maar er is niet goed mee omgegaan’

Met de kennis van nu is het duidelijk dat er ernstige vergissingen zijn gemaakt rondom Griekenland. Later bleek ook nog dat het land statistieken had misbruikt om zaken te maskeren.

De spelregels waren deugdelijk, maar er is veel aan te merken op de wijze waarop verantwoordelijke politici ermee zijn omgegaan. Dat bleek in 2003 toen Duitsland en Frankrijk de spelregels willens en wetens aan hun laars laptten. Ze hadden hogere overheidstekorten dan was toegestaan en er volgden geen sancties.

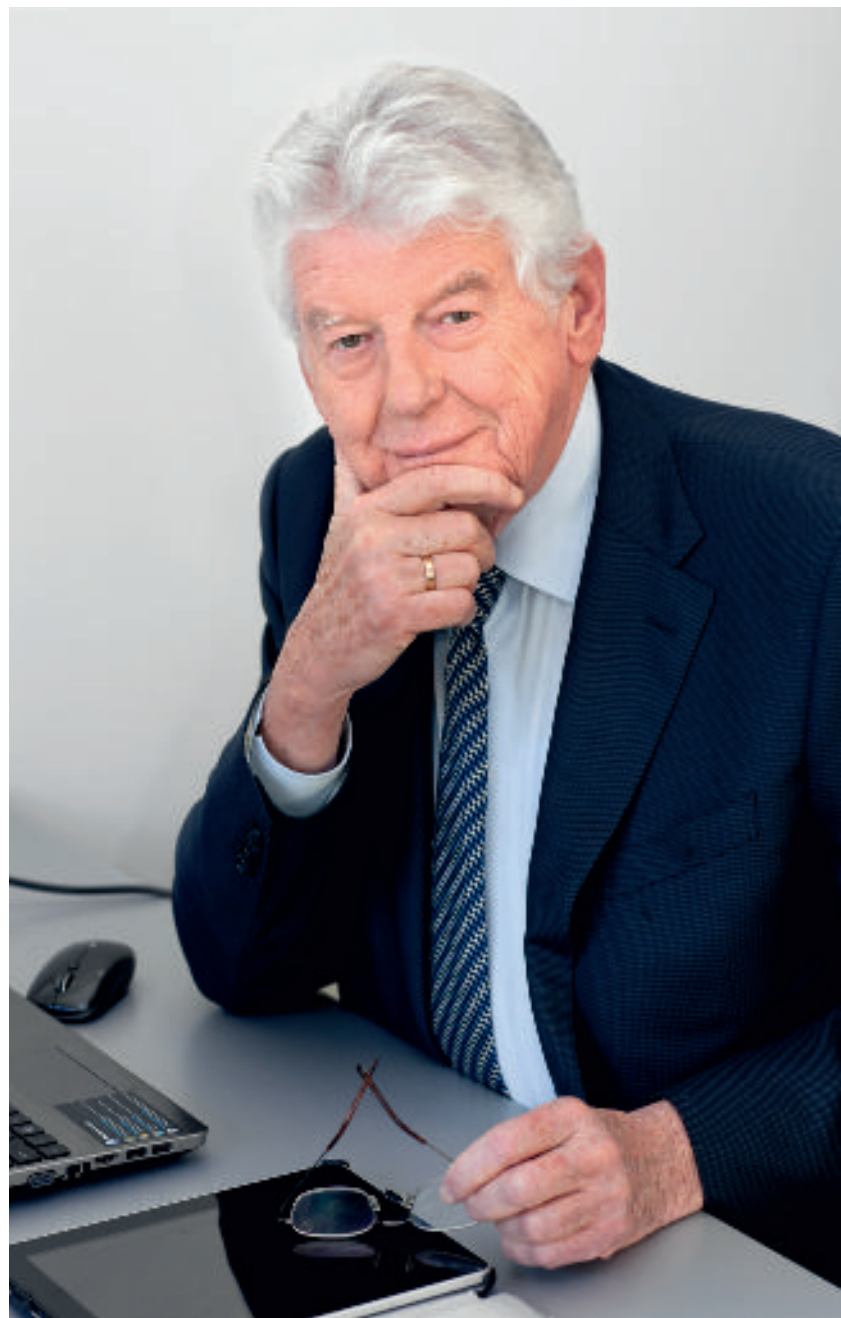
Als nota bene de economisch sterkste landen zich dat kunnen permitteren, moet je niet verbaasd zijn dat andere landen ook in de verleiding komen de teugels te laten vieren. Mijn opvolger, Gerrit Zalm, heeft het nodige weerwerk geleverd en sancties geëist, maar zonder succes. Dit móet voorkomen worden. Politici mogen elkaar niet langer blijven controleren.”

Griekse crisis

Garanderen de jongste afspraken van de Europese leiders wel een verbetering van het europact?

“Nog steeds te weinig. Sinds het uitbarsten van de Griekse crisis in het voorjaar van 2010 reageren politici steeds te laat en telkens zijn de stappen onvoldoende om de crisis op te lossen. Het is te laat en te weinig. Tot op de dag van vandaag.

Als je de weeffout van Maastricht ongedaan wilt maken, zul je het achtergebleven been van de economische integratie moeten bijtrekken. Er moet breder naar de economie van landen gekeken worden. Dat kan alleen als je op Europees niveau duidelijke afspraken maakt over hoofdlijnen van nationaal economisch beleid en invloed aan Brussel geeft om daarover te oordelen en richtlijnen

te maken. Dat is natuurlijk controversieel, maar het is essentieel om het geschonden vertrouwen te herstellen.”

Alleen het invoeren van automatische sancties, zodra een land zich niet aan de eurocriteria houdt, is te weinig?

“Een strakke begrotingsdiscipline en strenge controle daarop is noodzakelijk. De in december gemaakte afspraken mogen niet verwateren. Maar er is meer nodig. De concurrentiekracht van landen loopt veel te veel uiteen. De Zuid-Europese economieën moeten concurrerender worden en hervormingen doorvoeren, in de economie, op

de arbeidsmarkt. Alleen zo kan er dynamiek en innovatie ontstaan om de economie voldoende te laten groeien. Dat economische proces vereist Europese sturing.

We kampen nog steeds met Das Unvollendete. Wie gaat de vereiste discipline afdwingen? Een Europese minister van Financiën? Krijgt de Europese Commissie een grotere sturende rol? Ik zie het nog niet.

Ook de Europese Centrale Bank zal meer in stelling moeten komen om de financiële markten gerust te stellen. Maar voordat bankpresident Mario Draghi daartoe in ruimere mate bereid is, wil hij eerst garanties van de

Europese leiders dat ze geloofwaardige afspraken maken die in een Europees verdrag worden vastgelegd.”

Versterking van de euro draait om het afgeven van nationale soevereiniteit?

“Het overdragen van soevereiniteit aan de Commissie is geen doel op zich. Hoe komt Europa het sterkst uit deze crisis? Daar draait het om. Als een sterker economisch bestuur helpt om de crisis overtuigend aan te pakken, moeten we dat doen.

Twintig jaar later is het probleem nog steeds

‘Het is te laat en te weinig. Tot op de dag van vandaag’

onopgelost: meer gemeenschappelijke Europese politiek of blijven de hoofdsteden de toon aangeven? Duitsland wil, net als Nederland, wel degelijk een grotere rol voor de Brusselse instellingen. Maar de Franse president staat niet toe dat een Europese ambtenaar zich met de Franse economie bemoeit. Dat is een cruciaal verschil van inzicht. We zitten middenin een Gordiaanse knoop.”

Houdt u er rekening mee dat het ook kan mislopen?

“Ik heb heel lang eenvoudig niet willen onderkennen dat het misschien ook fout zou kunnen gaan, dat politici er niet uitkomen. Het feit dat ik er nu af en toe wel over nadenk, is een slecht teken.

En toch ben ik er van overtuigd dat het móet lukken om een betere architectuur van Europa neer te zetten. Een sterk Europa is veel beter opgewassen tegen de concurrentie uit andere delen van de wereld. Daar hebben alle Europese landen baat bij.” «